

Палац Потоцьких (Радзінь-Подляський, Польща)

Автори: Олександра Цвік, Володимир Куліков, Дора Мераї

Ключові слова: #спільне врядування #інклюзивність #конфлікти #публічний простір #економічна стійкість #гранти #спільне #сталий туризм #нематеріальна спадщина

Палац Потоцьких, 2019. Фото: Дора Мераї.

Матеріали створено в рамках проекту «Відкрита спадщина» (OpenHeritage: Organizing, Promoting and ENabling HEritage Reuse through Inclusion, Technology, Access, Governance and Empowerment), підтриманого програмою досліджень та інновацій Європейського Союзу "HORIZON2020" (грантова угода №776766).

Координатор проекту: Метрополітальний дослідницький університет (Metropolitan Research Institute) у Будапешті
Див. більше: www.openheritage.eu

Переклад профінансовано зі Стабілізаційного фонду культури та освіти 2022 Федеральним міністерством закордонних справ Німеччини та Goethe-Institut

Резюме

Проект ревіталізації Палацу Потоцьких — резиденції в стилі рококо з великим садом у стилі італійського бароко, оранжереєю та кількома ставками навколо, у повітовому місті Радзінь-Подляський на сході Польщі, планували з 2015 року. 2015 року мерія Радзіня отримала палац від польської держави. Перші ремонтні роботи розпочалися 2017 року. Муніципалітет має на меті перетворити палац на культурний об'єкт для залучення туристів, повернути палац місцевій громаді та активізувати культурне й соціальне життя міста та прилеглих районів. Проблемою залишається отримання коштів для виконання сталого плану управління з ревіталізації комплексу. Створення належної моделі управління є ключовим питанням, яке потрібно вирішити.

Контекст

Радзінь-Подляський — місто середнього розміру площею 19 квадратних кілометрів, розташоване біля річки Бялка в Люблінському воєводстві. Радзінь-Подляський, столиця воєводства, розташований за 145 кілометрів від Варшави та за 73 кілометри від Любліна. У Радзіні-Подляському перетинаються кілька важливих комунікаційних шляхів: національна дорога 19, що є частиною європейського транспортного коридору і веде з країн Балтії до Словаччини; а також національна дорога 63, що перетинає Польщу від кордону з Білоруссю на сході до кордону з Калінінградською областю (Росія) на півночі. Населення Радзінь-Подляського становить 16 400 осіб (станом на 2018 рік). Місто має досить розвинену соціальну інфраструктуру (окрім туристичної, оскільки наразі не є популярним туристичним напрямком). Більшість населення працює в сільському господарстві та сфері послуг. Ринок праці дедалі урізноманітнюється.

Історія

1464 — родина Казановських збудувала фортецю біля річки Бялка; було засновано місто Радзінь-Подляський.

1685–1709 — архітектор італійського походження Августин Лоцці (Augustyn Locci) перебудував замок у резиденцію типу *palazzo in fortezza*.

Євстахій Потоцький (1720–1768), портрет 1745–1754.
Джерело: [Wikimedia Commons](#).

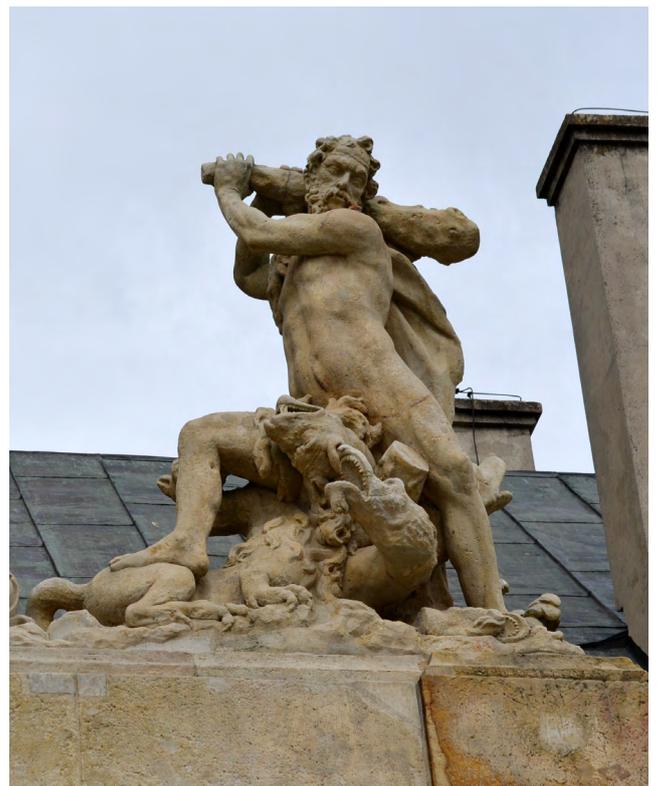
Західне крило палацу Потоцьких. Фото: Дора Мераї, 2019.

1749–1759 — власник будівлі Євстахій Потоцький доручив королівському архітектору Якубу Фонтані (Jakub Fontana) перебудувати палац на садибу в стилі рококо. Скульптурне оздоблення палацу створив один із найвидатніших скульпторів австрійського рококо Ян Хризостом Редлер (Johann Chrisostomus Redler). У такому стані будівля зберіглася і дотепер. Наступні власники продовжили розбудовувати палац. Палац століттями був найпомітнішою та найбільшою будівлею міста, завдяки якій престиж міста зростає.

1752–1756 — Ян Хризостом Редлер (Jan Chryzostom Redler) створив скульптурне оздоблення палацу.

XIX ст. — значення палацового комплексу зменшується.

1920 — останній власник палацу Броніслав Корвін Шлюбовський (Bronisław Korwin Szlubowski) подарував його польській державі. Палац було пристосовано для багатьох цілей: він служив притулком для ветеранів, а згодом там розмістили державні адміністрації.

Скульптура Яна Редлера на даху палацу. Фото: Дора Мераї, 2019.

Палац Потоцьких, листівка близько 1920 р. Джерело: Biblioteka cyfrowa Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Lublinie, http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=23984&from=&dirids=1&ver_id=&lp=13&Ql=

Вигляд сходів, 2019. Фото: Дора Мераї.

Вигляд сходів усередині будівлі, 1939–1944 рр.
Джерело: Narodowe Archiwum Cyfrowe, <https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/21006/>

1944 — нацистські війська підпалили палац під час відступу. Усе оригінальне внутрішнє оздоблення в стилі рококо згоріло.

1950 — початок реконструкції палацу.

1960 — завершено реконструкцію. Місто знову використовує палац для адміністративних потреб. Реконструкція торкнулася лише фасаду, внутрішнє оздоблення переробили відповідно до тогочасної моди. Відтоді в палаці розміщувалися обласний суд, філія національного архіву, музична школа та кілька державних адміністративних установ. Держава підтримує палац у належному технічному стані, однак не розвиває потенціал палацу як громадського простору.

«Люди десятиліттями ставилися до цього місця як до приватної власності. Це був палац аристократів і представників держави. Бідняки, котрі жили навколо, дивилися на важливу персону і вважали, що можуть лише прислужувати їй. Деякі люди досі так думають, тому ми маємо це змінити. Щоби це змінилося, людям потрібно більше залучатися до процесу ревіталізації палацу» (Якуб Якубовський, 2019).

Якуб Якубовський,
міський радник
(2014–2018) та власник
кав'ярні у місті.
Зображення: Джеремі
Брейверман, 2019.

1980 — у 1980-х у палаці проводилися поточні ремонтні роботи та внутрішній ремонт.

1988 — в оновлений флігель палацу переїхала місцева музична школа, тому приміщення пристосували під класи та один великий концертний зал. 1991 року зал назвали на честь одного з найвидатніших композиторів дошопенівської доби Кароля Юзефа Ліпінського (1790–1861), котрий народився в палаці. Школа популяризує його спадщину, приміром, організовуючи щорічний фестиваль «Дні Кароля Ліпінського».

Десятий Концерт інструментальної музики Громадських музичних товариств і державних музичних шкіл Люблінського воєводства.

Джерело: <https://www.psmrp.edu.pl/szkola/historia>

2014 — у 2000-х роках держава хотіла продати палац приватному інвестору, який мав намір перетворити його на готель. Громадськість виступила проти цього, оскільки мешканці вважали, що підприємець у такий спосіб хотів обмежити доступ громадян до палацу та саду. Близько 1 500 людей (близько 10% від усього населення Радзиня) підписали петицію проти продажу палацу приватному власнику. Вони також стверджували, що приватизація палацу порушить волю останнього власника з родини Потоцьких, котрий 1920 року віддав палац до державної скарбниці. Боротьба проти продажу палацу була частиною передвиборчої кампанії 2014 року нинішнього мера Єжи Ренбека (Jerzy Rębek). Він заявив, що палац — це національне надбання, котре має належати громадськості. Тому нове керівництво міста відмовилося від приватизації. Палац передали з державної власності муніципалітету, і він став місцевим громадським надбанням (2015).

2015 — мерія Радзиня розпочала процес його перетворення на культурний об'єкт та громадський простір. З 2015 року муніципалітет намагається отримати фінансову підтримку від польської держави та фондів ЄС. Скульптури та деякі фасади палацу було оновлено коштами, наданими Міністерством культури та національної спадщини Польщі.

Нині у палацовому комплексі діють чотири установи: державна музична школа, Музичне товариство Радзинь, Культурний центр Радзиня та туристично-інформаційний центр. Культурний центр Радзиня-Подляського, що знаходиться в Оранжереї у прилеглому парку, подеколи організовує культурні заходи, як-от музичні виступи та виставки образотворчого мистецтва. Здебільшого такі заходи фінансуються зовнішніми комерційними спонсорами, приміром, великими виробничими компаніями чи банками, або місцевою владою, приміром, мерією міста Радзинь та муніципалітетом повіту. Хоча культурна програма досить різноманітна, Центр є провідною (і найчастіше єдиною) установою, яка організовує заходи.

*Оранжерея (тепер
Центр культури). Фото:
Дора Мераї, 2019.*

20 серпня 2015 року відбулося перше засідання команди ревіталізації від муніципалітету та добровільної ради громадян, залучених до прийняття рішень. Зустріч була відкритою, до неї приєдналися п'ятдесят мешканців Радзиня-Подляського. Міський голова пообіцяв протягом двох місяців розробити концепцію ревіталізації. Мерія представила цей план у двох взаємопов'язаних документах: «Стратегія місцевого розвитку Радзиня-Подляського на 2009–2020 рр.» та «Програма ревіталізації міста Радзінь-Подляський на 2016–2023 рр.».

2017 — мерія Радзиня започаткувала програму відродження міста, що базується на культурній спадщині та включає адаптацію палацу Потоцьких. Для цього мерія залучила до процесу різних експертів. Влітку 2017 року д-р Міхал Капчинський з Академії образотворчого мистецтва у Варшаві підготував «План концепції пристосування палацу Потоцьких у Радзині-Подляському для культурних і соціальних потреб». Пізніше того ж року команда з Люблінського технологічного університету створили дизайн на базі раніше поданої концепції. Палац замислюється як сучасний багатофункціональний центр, який виконуватиме усі наявні функції, а також міститиме музей і кав'ярню з усіма необхідними засобами доступу та сучасними системами обслуговування. За словами речниці міської ради Анни Васак, майбутніми користувачами будівлі будуть ті, «хто вже веде певну культурну діяльність». «Суть діяльності [у ревіталізованому палаці] не зміниться, зміниться лише естетика та певні архітектурні надбання» (Анна Васак, 2019). Муніципалітет не планує ділити відповідальність з будь-якими іншими учасниками та виступає проти залучення прибуткових організацій, окрім кав'ярні:

«Гадаю, що палац не принесе великих прибутків. <...> Ідеться не про те, аби мерія щось на палаці заробляла, а про популяризацію та розвиток міста. [Радзінь] — це невелике місто з нерозвиненою промисловістю, тому ми шукаємо джерела доходу для мешканців, аби утримати людей у місті та навіть заохотити когось повернутися. Але [ревіталізація палацу] є позитивним моментом для загального розвитку міста, не лише для мерії, не лише для міського бюджету, а для усіх громадян» (Анна Васак, 2019).

Анна Васак, речниця мера Радзиня-Подляського. Вона веде міський сайт і є головним редактором місцевої газети "Biuletyn Informacyjny Miasta Radzyń". Фото: Дора Мераї, 2019 р.

Муніципалітет не залучав експертів з економічною чи бізнесовою освітою до планування ревіталізації. Бізнес-плану для палацу немає. По суті, очікується, що фінансування проєкту має забезпечити держава. Цей підхід скоріше орієнтований на минуле: муніципалітет вважає, що минуле вже визначило цінність палацу, і їхнє завдання — лише передати це майбутнім поколінням.

Деякі мешканці критикують такий підхід. Катажина Крупська-Ґрудзень, засновниця Місцевої групи активістів "Zapiesek", вважає, що якщо місто запрошуватиме до оновленого палацу лише культурні ініціативи, то «не скористається доданою вартістю його історичної цінності». Вона також зазначила, що муніципалітет мав би залучити до обговорення планування незалежних експертів. Катажина Крупська-Ґрудзень стверджує, що консультацій з громадою також були недостатньо: багато кваліфікованих мешканців залюбки долучилися би до планування та управління, якби їх запросили.

Катажина Крупська-Ґрудзень, жителька Радзиня, засновниця Місцевої групи активістів "Zapiesek". Зображення: Джеремі Брейверман, 2019.

2018 — у вересні 2018 року було запущено туристичну програму «Прогулянка Радзинем Подляським». Вона пропонує аудіоекскурсію (польською мовою) містом, зокрема палацом Потоцьких та парком.

Загалом перспективним фактором ревіталізації палацу вважається туризм. Хоча палац не має регулярних годин роботи, наявний помірний рух туристів, які зазвичай вже знають про історичне значення палацу та цілеспрямовано приїжджають з інших регіонів. Наразі палац відвідують переважно постійні відвідувачі або випадкові представники місцевої громади. Офіс туристичної інформації, який розміщений на території палацу, приймає близько десяти відвідувачів на день, переважно з квітня по вересень.

2020 — муніципалітет отримав фінансову субвенцію в розмірі 21,5 млн. злотих (4,75 млн євро) з фондів ЄС та національного уряду. Ці кошти були використані на покриття ремонту палацу, парку Потоцьких та ринкової площі міста. Повний обсяг інвестицій має сягнути близько 28,3 млн злотих (6,3 млн євро).

Майбутнє проєкту: хоча кошти на реконструкцію будівель забезпечені, ключовим питанням є належне управління та бізнес-модель. Без цього спадщина продовжуватиме породжувати витрати замість прибутків. Хоча муніципалітет заохочував місцеву громаду поділитися своїм баченням майбутнього палацу та зв'язався з експертами для розробки технічного плану, реальне залучення та вплив цих учасників є незначими. Керівництво міста вважає, що найкращі експерти — це ті, хто найбільше знає про палац і громаду Радзиня-Подляського, хто знає, «чого хочуть люди» і діє відповідно. Відсутність незалежного погляду — головна вада цього підходу. До прийняття рішень можна було би залучити більше мешканців Радзиня, а також представників ззовні. Муніципалітет наголошує, що палац не лише належить Радзиню-Подляському, а є національною спадщиною. Тому до прийняття рішень та визначення майбутнього палацу мають бути залучені й люди поза містом.

2023 — планується завершення ремонту згідно з угодою про фінансування.

Переклад з англійської: Юлія Куліш